

Тема 33. Педагогічна техніка

Поняття педагогічної техніки. Компоненти педагогічної техніки: вміння управляти своєю поведінкою, вміння впливати на дітей. Педагогічна спрямованість. Зовнішній вигляд педагога. Характеристика основних компонентів зовнішнього вигляду педагога (постава, хода, пози, жести, міміка, одяг тощо).

Необхідність і можливості саморегуляції робочого самопочуття. Діагностика власних психофізичних станів.

Аутогенне тренування. Методи і техніка аутотренінгу.

Поняття педагогічного спілкування. Функції педагогічного спілкування, його структура. Стили педагогічного спілкування. Техніка слухання. Майстерність переконання і навіювання. Специфіка використання прийомів переконання у типових для вихователя ситуаціях спілкування. Техніка переконування.

Педагогічний такт вихователя. Поняття про педагогічний такт. Умови оволодіння педагогічним тактом. Якості особистості педагога як передумова оволодіння педагогічним тактом. Особливості спілкування в конфліктних ситуаціях. Педагогічний такт як засіб попередження конфліктів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

–Гуманістична спрямованість особистості педагога в оцінці В. Сухомлинського.

–Професійна компетентність вихователя дітей дошкільного віку.

–Ідеал вихователя на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти.

2. Сформулювати власне педагогічне кредо, використовуючи такий зачин: «Для мене як вихователя найголовнішим буде...».

3. Пояснити висловлення: «Я кажу вам: без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» (А. Дістервег)

Література:

1. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

3. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.

4. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

5. Вайніленко Т. В. Основи професійного самовдосконалення педагога : метод. реком. – Київ : НІГУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 20 с.

6. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с

Педагогічна техніка – система (комплекс) добре відпрацьованих професійних навичок і вмінь (інтелектуальних, поведінкових і комунікативних), раціональних засобів та особливостей поведінки, завдяки яким педагог-професіонал виконує необхідну роботу швидко, чітко й максимально результативно, витрачаючи на це мінімум часу й зусиль. Її розвиток виявляється у здатності педагога управляти своїм психофізичним станом, впливати на розвиток особистості дитини через зовнішні прояви. Тобто вихователь має дбати не лише про сутність педагогічної діяльності, а й про форму вияву своїх намірів, володіти прийомами організації власної поведінки та знати закони і методи того, якими шляхами створюється натхнення у дитячій душі.

Як ми уже зазначали, поняття педагогічної техніки містить дві складові: **зовнішню і внутрішню**.

З метою визначення змісту педагогічної техніки виокремлюють такі **компоненти**, як техніка мовлення, володіння мовою (голос, дихання, дикція, грамотність, інтонаційна гнучкість, емоційна виразність), саморегуляція діяльності (самоконтроль, витримка), управління внутрішнім самопочуттям, здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців та адекватного впливу на них, виразна демонстрація почуттів (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд педагога тощо).

Вербальна комунікація – передавання інформації за допомогою мови (кожне слово – це знак) – найдосконаліша форма людського спілкування. Сам процес говоріння, усні висловлювання впливають на почуття, свідомість, стимулюють мислення, уяву особистості, дають змогу самовиразитись. Отож особливу увагу у спілкуванні з дітьми науковці надають *словесним методам виховання*: поясненню, розповіді, вказівкам, інструкціям, дорученням, вимогам тощо.

Під *технікою мовлення* розуміють сукупність умінь і навичок, за допомогою яких реалізується мова у конкретній ситуації спілкування з метою досягнення бажаних результатів. Для того, щоб правильно використовувати мову як засіб взаємодії з вихованцями та інструмент навчання і виховання, вихователь повинен оволодіти комплексом знань про будову мовного апарату, особливості звукотворення, техніку фонаційного дихання, а також навичок щодо мовленнєвого дихання, голосоутворення, артикуляційної вимови, дикції, дотримання оптимального темпу, ритму, логіки мовлення – *складовими техніки мовлення*.

До засобів, що доповнюють мову, належать: *м'язова мобілізація* (загальна зібраність уваги, спрямованість погляду, загальна підтягнутість м'язів тіла), *ініціативність* (пряма і непряма), *добудови і прибудови* (приспособування рухів тіла для підкріплення мовних дій), *жест* (ілюструє ставлення вихователя до матеріалу), *підвищення і посилення голосу* на початку кожної наступної фрази, порівняно з попередньою.

Психологами з'ясовано, що у процесі взаємодії між людьми 60–80 % комунікації здійснюють через невербальні засоби впливу і лише 20–40 % інформації передають вербально.

Взаємодії мови і невербальних рухів по-різному співвідносяться. Невербальні рухи можуть: виражати те саме, що і мова, або те, що суперечить змісту мови; передбачати значення, передані мовою; заповнити або пояснити періоди мовчання; замінити окремі слова чи фразу; регулювати потік мови, акцентуючи певну частину вербального спілкування (додаток 4.1).

Невербальна комунікація – «мова почуттів» – міміка, жести, погляд, манери, інтонація, паузи, мовчання тощо

Невербальні засоби бувають: *успадковані* (зріст, комплекція, розріз очей); *сформовані* (зачіска, хода, міміка, одяг).

Діти «читають» з обличчя вихователя його відчуття і настрої. Отож важливою є *міміка* – виражальні рухи м'язів обличчя: доброзичливість; спокій; впевненість, однак не самовпевненість; погляд на співрозмовника; відповідність характеру мовлення; емоційна виразність.

Міміка може виражати *гнів* (відкритий рот, опущені кутики губ, розкриті, примружені й блискучі очі, зближені до перенісся брови, вертикальні складки на лобі й переніссі, динамічне обличчя); *страждання* (рот відкритий, кутики губ опущені, очі тьмяні, широко розплющені, брови зближені до перенісся, обличчя статичне); *страх* (рот закритий, кутики губ підняті, блиск очей не виражений, брови підняті догори, горизонтальні складки на лобі, статичне обличчя); *презирство* (рот закритий, кутики губ опущені, очі звужені, блискучі, брови зближені до перенісся, вертикальні складки на лобі й переніссі); *здивування* (рот закритий, кутики губ підняті, очі примружені або розплющені, блискучі, підняті брови, динамічне обличчя, горизонтальні складки на лобі) та ін.

Виразом обличчя можна не лише розкривати, а й приховувати почуття (наприклад, особисті негаразди). Значна роль належить *посмішці*, виразниками почуттів є *брови й очі* (підняті брови вказують на подив, зсунуті – на зосередженість, нерухомі – на спокій, байдужість, у русі – на захоплення). Діти дошкільного віку дуже чутливі, сприйнятливі, легко переймаються настроєм, з яким до них прийшов вихователь. Отож дошкільний педагог не має права ходити набундюченим, роздратованим, виплескувати негативні емоції на колег, вихованців, батьків.

Малюкам потрібен не лише суворий контроль, а й ласкавий погляд, що усуває тривожність, страх, підтримує впевненість у своїх силах. *Візуальний контакт* виконує функцію емоційного живлення. Відкритий, природний доброзичливий погляд прямо в очі важливий не лише для встановлення взаємодії, а й для задоволення емоційних потреб дітей.

Візитною карткою людини вважають її *зовнішній вигляд*. Для дошкільного педагога – це важлива складова його культури і вихованості, джерело інформації про рівень інтелектуального, морального, етичного, естетичного розвитку та інших особистісних характеристик, наочний вияв ставлення до себе та інших.

Зовнішність впливає на психічний стан, адже незадоволення собою пригнічує, а впевненість у приємному враженні на дітей, батьків, колег знімає скутість, додає сил.

Важливими *виразниками зовнішності* є постава (вміння сидіти прямо, вільно, підтягнутість, зібраність), зачіска (охайна), одяг (скромний, гармонійний за кольоровою гамою, відповідний віковим особливостям, умовам занять, моді), взуття, прикраси, макіяж (помірність), парфуми. В одязі та зовнішності потрібні скромність, елегантність, відчуття міри, розуміння ситуації.

Красива струнка *постава* засвідчує впевненість педагога у своїх словах і вчинках, небайдуже ставлення до зовнішності і здоров'я, передає внутрішню гідність. Пряма хода, зібраність, гарні манери засвідчують впевненість, а згорбленість, схилена голова, млявість рук – внутрішню слабкість.

Гарно одягатися – це, передусім, грамотно керувати комунікативною взаємодією. І справді, одяг допомагає розгортатися спілкуванню відповідно до ролі, на яку претендує людина. Він уможливує досягнення соціального комфорту у прийнятті й визнанні іншими людьми. Це важливо насамперед на перших етапах налагодження контактів з вихованцями, їхніми батьками та колегами. Слід підбирати одяг, зручний для виконання необхідних педагогічних операцій (писати, малювати, показувати вправи, працювати з демонстраційними матеріалами, нахилитися, ходити між столиками, виконувати іншу роботу).

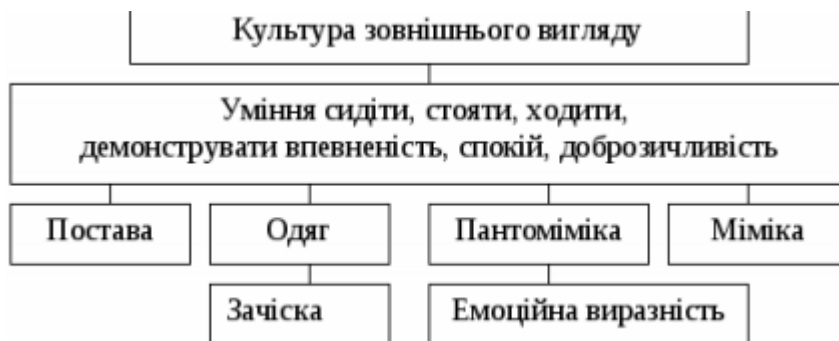
Його деталі мають поєднуватися за кольором, структурою тканини, стилем, відповідати тенденціям моди. В усьому варто дотримуватись помірності та естетичного смаку.

Варто пам'ятати, що на формування першого враження про особу одяг впливає як найважливіша складова, оскільки, зазвичай, його сприймають оточуючі як ознаку привабливості або непривабливості. В одязі найінформативнішими є ціна, стиль і колір.

У використанні інших компонентів зовнішнього вигляду – *зачіски, косметики, прикрас* (каблучки, персні, намиста, сережки, кліпси тощо) – необхідне *відчуття міри*. Яскраві або громіздкі прикраси відволікатимуть увагу дітей, створюючи труднощі. Підкреслюючи індивідуальність педагога, у гармонії з одягом та макіяжем зачіска не повинна заважати, а лише допомагати у професійній діяльності. Недбале ставлення до своєї зовнішності неприпустиме, хоча, з іншого боку, неприємною є і надмірна увага до неї. Головне у формуванні привабливої, естетично виразної зовнішності педагога – знайти свій *мікростиль*, який підкреслює індивідуальність, виражає внутрішній зміст, допомагає розв'язувати освітні завдання, є адекватним та відповідає стилю установи.

У виявленні культури зовнішнього вигляду вихователя велика роль відводиться доглянутості (правила особистої гігієни, догляд за тілом, одягом, взуттям), адекватності, помірності, простоті. Крім того, важливою є єдність фізичних даних, мімічних, жестикуляційних, пантомімічних особливостей, які надають особливості *експресії*, тобто виразності обличчю та фігурі загалом. Естетичну виразність педагога підкреслюють також *привітність* і *доброзичливість* обличчя, стриманість рухів, виправдані жести, постава, хода (рис. 8).

Допомагає виокремити у зовнішності головне, малює образ *пантоміміка* (пластика тіла). Дошкільний педагог повинен виробити у собі манеру правильно стояти перед дітьми на занятті чи прогулянці, причому усі рухи мають відзначатись

витонченістю і простотою. Естетика пози не припускає поганих звичок: похитування вперед-назад, тупцювання, манери триматися за спинку стільця, крутити в руках сторонні предмети, почісувати голову, потирати носа, триматися за вухо тощо.

Жест дошкільного педагога мусить бути органічним і стриманим, без різких широких розмахів і гострих кутів. Варто звернути увагу і на такі *поради*: приблизно 90 % жестів слід робити вище пояса, бо жести, зроблені руками нижче пояса, нерідко мають значення невпевненості, невдачі. Лікті не варто тримати ближче, ніж за 3 см від корпусу. Менша відстань символізує нікчемність і слабкість авторитету.

Жести поділяють на описові та психологічні:

1. Описові ілюструють перебіг думок (показ розміру, форми, швидкості).
2. Психологічні виражають почуття (говорячи «Будь ласка!», ми піднімаємо кисть руки на рівень грудей, долонею догори, трохи відводячи її від себе; подив демонструємо розведенням рук у різні боки).

Основні *вимоги до жестів*: невимушеність, стриманість, доцільність, легкість, гнучкість, вміння безшумно вставати, ходити, сідати. Недопустимими є нервозність, метушливість, невпевненість. Жести та інші рухи корпусу найчастіше випереджують хід висловлюваної думки, а не слідує за нею.

До невербальних засобів взаємодії належить також *такесика* – спілкування за допомогою дотику. Тримаючи, наприклад, у руці долоню дитини, можна скласти уявлення про її психічний стан, взаєморозуміння та контакт, ставлення до ситуації, наміри. Дотик сприяє гарному настрою, в окремих випадках – поганому. Торкаючись малюка, вихователь виявляє схвалення, підтримку, «заряджає» його позитивним настроєм, доброю енергетикою. Значення тактильної комунікації (дотиків) змінюється з віком. Лагідними доторками в дитячому віці ми засвідчуємо малюкові свою любов, а це для нього найголовніше – відчувати любов, захищеність, свою потрібність, значущість.

Впливовою у забезпеченні педагогічної взаємодії є *проксемика* (з англ. *proximity* – близькість), що характеризує норми просторової, часової організації спілкування. Вона має такі орієнтири: відчуття теплоти; нюхові сприймання; силу голосу; дистанцію; кут орієнтації партнерів; загальне розташування тіл; обмін поглядами.

Дистанція (міжособистісний простір) – відстань між тими, хто спілкується. Спеціалісти визначають 5 видів дистанцій, на якій можуть знаходитися партнери комунікативної взаємодії

Загалом враження про людину визначають такі елементи:

I. Статична експресія (зовнішній вигляд):

- *фізіогноміка* (типовий вираз обличчя, фігура, постава);
- *артефакти* (одяг, зачіска, прикраси, макіяж, запахи);
- *система ароматів* (звичайні, штучні).

II. Динамічна експресія:

– *кінесика* (комунікативно значущі рухи): виражальні рухи (міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода); контакт очей (спрямованість, частота контакту, тривалість); авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи – почісування, потирання рук);

- *такесика* (дотики, потискування, поплескування, погладжування).

***III. Проксеміка* (організація міжособистісного простору):**

- *дистанція* між співрозмовниками.
- *розташування* одного з учасників комунікації відносно іншого.

IV. Звукова експресія:

- *просодика* (тембр, темп, висота, гучність голосу, акцент, наголоси);
- *екстралінгвістика* (сміх, плач, паузи, покашлювання, позіхання та ін.).

Життєво ефективний образ, який існує у внутрішньому світі і дає позитивні результати в реальному житті людини – це **імідж**. У перекладі з французької означає «образ». Причому під «образом» розуміють не лише візуальний, зоровий образ, а й спосіб мислення, дій, учинків. Це й уміння спілкуватись, мистецтво говорити й, передусім, слухати. Разом із тактом, освітою та діловими якостями, зовнішність педагога є або про- довженням його достоїнств, або ще однією негативною рисою, що заважає життю та кар'єрі. Іноді для особистого успіху достатньо бути привабливим в очах оточуючих.

Привабливі люди:

- часто й охоче посміхаються;
- мають хороше почуття гумору;
- природно поводяться;
- веселі;
- часто й охоче кажуть компліменти;
- ознайомлені з етикетом і слідуєть йому;
- упевнені в собі;
- уміють посміятись над собою;
- швидко викликають людину на розмову про неї саму;
- усвідомлюють свої обмежені можливості й те, що в них немає відповідей на всі запитання;
- дружелюбні, з ними легко спілкуватися.

Позитивний імідж педагога сприяє трудовим творчим успіхам, щастю та здоров'ю. Відповідний образ створюється згідно з уявленнями про ідеальну манеру професійної діяльності, педагогічного спілкування, зовнішній вигляд.

Під іміджем розуміють цілісну систему, що складається із двох компонентів: зовнішнього вигляду та внутрішнього змісту.

Психотехніка вихователя (внутрішня техніка) – це система вмінь і якостей особистості, яка дає змогу справляти психічно-оздоровлюючий вплив на суб'єктів освітнього процесу, використовуючи свій психофізичний апарат свідомо й оптимально, тобто з найменшою витратою енергії та часу. Досягти оптимального внутрішнього стану в педагогічній діяльності важко, оскільки вона емоційно напружена, «це праця серця та нервів», щоденна, щогодинна затрата значних душевних сил.

Постійні зміни педагогічних ситуацій зумовлюють посилене збудження або ж гальмування. Однак вихователі слід *вміти регулювати свій психофізичний стан* (знімати м'язове напруження, створювати робоче самопочуття), зберігати працездатність та здоров'я.

Основою внутрішньої техніки педагога вважають *психологічну стійкість*, що характеризується педагогічним оптимізмом, упевненістю у собі, відсутністю страху перед дітьми, вмінням володіти собою, наявністю вольових якостей (цілеспрямованості, самовладання, рішучості). Отож важливо працювати над собою, вірити у можливість реалізації власних задумів, постійно самовдосконалюватися.

Першим кроком до врегулювання самопочуття є *вплив на емоційну сферу*. Це складний процес, адже не завжди вихователь спроможний досягти рівноваги, прагнучи збудити позитивні емоції. Тут увага й уява покладені в основу внутрішньої техніки педагога. Здатність переключати увагу, зосереджуватися на емоційно привабливих об'єктах, фізичних діях допомагає регулювати психічний стан, дає змогу викликати необхідні позитивні емоції (рис. 9).

Позитивні емоції активізують і надихають педагога, надають йому впевненості, сповнюють його почуттям радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. *Негативні емоції* гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, провокують тривогу, страх, підозру. Доброзичливий вираз обличчя потрібний не лише для того, щоб налаштуватися на мажор, він збуджує центри позитивних емоцій і створює хороший настрій самому вихователі. Педагог із щирою привітною посмішкою відчувається життєрадісним.

Якщо ж поганий настрій не відступає, слід «змусити» себе *посміхнутися*, утримати кілька хвилин посмішку і подумати про щось приємне.

Якщо ж людина не виявляє зовні емоцій, то це не відкидає їхньої негативної дії. На ґрунті постійних негативних реакцій розвиваються різні захворювання. Для запобігання цьому потрібні не просто гальмування, уникнення ситуацій, що

спричиняють негативні стани, стреси, а й *розрядка від негативних емоцій за допомогою утворення вогнищ захисного збудження*.

Способи виходу зі стресу: музикотерапія, спілкування з природою, працетерапія, бібліотерапія (читання книжок), танцювальна терапія, гумор, захоплення спортом (фізична активність, дихальна гімнастика), оптимізація навичок сну, аутотренування, особистісна саморегуляція часу. Існує поняття «антистресове харчування», коли енергетичного та емоційного балансу досягають через надходження біологічно активних речовин. Подібним є метод аутофітотрегуляції стану – застосування антистресових лікарських рослин.

Саморегуляція

Уміння знімати напругу хвилювання

Уміння долати власну нерішучість і мобілізувати себе

Уміння протидіяти стресовим ситуаціям

Уміння створювати настрій

Здатність перевтілюватися, керувати своїм настроєм, грати

Шляхи досягнення емоційної саморегуляції:

1. Звернення до власного почуття обов'язку у зв'язку з усвідомленням соціальної ролі професії, ціннісними установками.

2. Метод фізичних дій.

3. Самонавіювання на фоні загального м'язового розслаблення і психічного спокою.

4. Розрядка в діяльності.

5. Емоційне налаштування на працю.

Саногенне мислення (від лат. *sanitas* – здоров'я і гр. *genesis* – походження) – мислення, яке свідомо спрямовують на подолання негативних емоційних розладів і психічне оздоровлення людини. Завдяки цьому методу суб'єкт неначе відокремлює себе від власних переживань і, спостерігаючи за ними, виробляє форму пристосування до них. Це мислення, яке зменшує внутрішній конфлікт, дає змогу контролювати емоції, потреби та бажання і, відповідно, стає на заваді хворобам.

Окрім регулювання емоційної сфери, внутрішня техніка передбачає контроль власного фізичного стану (дихання, психосоматичні реакції, темп рухів і мовлення, аутогенне тренування, самонавіювання).

Комплексну систему саморегуляції, яка «задіює» емоції, волю та свідомість людини, називають *самонавіюванням*. Здійснюють її за допомогою *аутогенного тренування*, яке полягає у виконанні спеціальних вправ, спрямованих на формування в людини навичок свідомого впливу на різні функції організму.

Аутотренінг, зазвичай, складається з двох етапів: розслаблення (вхід у стан релаксації) і самонавіювання (вплив на певні установки за допомогою спеціальних формул). Для успішного самонавіювання потрібні систематична робота, тренування психофізичного апарату.

Педагогічний такт, за визначенням І. А. Зязюна, – міра педагогічно доцільного, домірного, відповідного ситуації і особливостям конкретної особистості впливу вихователя на дитину. Педагогічний такт завжди розглядають у позитивному значенні. Сказати «поганий педагогічний такт» – це все одно, що сказати «погана ввічливість», «погана любов до дітей».

Педагогічний такт передбачає наявність у педагога таких **рис**:

- гуманне ставлення до дітей;
- уважність і спостережливість, уміння бачити моральний бік своїх та чужих дій;
- уміння керувати собою та стримувати негативні емоції;
- витримка, самовладання і здатність навіть у гостро конфліктних ситуаціях приймати педагогічно доцільні рішення;
 - вміння передбачати усі можливі наслідки своїх слів і вчинків;
- самокритичність і уміння виправити допущені помилки;
- творче мислення, сміливість у розв’язанні моральних проблем

Структура педагогічного такту

Педагогічний такт		
Особливості педагогічного спілкування	Особливості викладання (педагогічна техніка)	Індивідуальні особливості педагогічного такту
Єдність ділового і психологічного контакту; чуйність і турботливість; спокійна впевненість, врівноваженість у спілкуванні; витримка і самовладання; довіра і доброзичливість; відсутність «зривів»; щирість, простота і природність	Уміння переконливо доводити; уміння викликати у свідомості дітей відповідні образи; уміння тактовно трикуватися; емоційність викладання; образність і емоційність мовлення; цілісна спрямованість виховного впливу	Особливості інтелектуальної основи педагога; мовленнєва культура; характерологічні особливості; особливості темпераменту; відмінності у рівні розвитку педагогічного такту; відмінності у творчому характері педагогічного такту; готовність

Принципи педагогічного такту:

Гуманістична спрямованість впливу педагога. В ній виявляються повага до особистості дитини, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку. Гуманістично спрямований вихователь намагається встановити духовний контакт з кожним вихованцем, відчувати дитину, розпізнавати її настрої, прагнення, що особливо важливо у стосунках зі слабкими, хворими й дратівливими дітьми, а також із тими, хто помиляється в оцінюванні своїх дійсних учинків, слів.